כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסוד שיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת בשלח ■ י' שבט תשפ"ו ■ 28.01.2026 ■ גליון מס' 876

בעקבי רלב"ג

/ הרב פרופ' נריה גוטל

פרשיית מלחמת עמלק שבסוף פרשת בשלח, נכתבה לשעה ולא פחות מכך לדורות. לשעה, ללמדנו על התנהגותם הנפשעת של מול אומה שזה עתה שוחררה מעבדות; ללמדנו על ניצחון ישראל; ולהורות על העונש הקיצוני שהושת עליהם: מחייה, מה שמשליך על מצווה לדורות (דברים כה, יז-יט).

חלק זה של 'לדורות', התקבע כאמור כמצווה מן התורה. אלא שלצד זה, בחלק מכתבי היד של רלב"ג, כמו גם בחלק מהדפוסים המצויים, מצויה פיסקת 'לדורות' שנוגעת לימי הגלות:

> "ואמנם כיוונה התורה לתכלית נאות בהיות מכוון שנפול לסוף בסיבת היותנו ראויים לעונש גדול מזה ונהיה גולים בין זרע עשו אשר הם מושלים ותקיפים, והם הגיבורים אשר מעולם, כדי שלא ימס לבנו ותסור תקוותנו מד' ית', סיפרה לנו ענין עמלק בזה הסיפור למען נחזק לבנו ונאמין אל כל היעודים שהבטיחו נביאינו ע"ה על ענין הגאולה, פן יחיתנו ח"ו לפני בני עוולה, ונקווה לאלהינו כי כבראשונה ישיבנו, ועל מרום הרים יושיבנו, יראו עינינו בבניין אלהינו אמן ובמהרה בימינו".

דברים אלה, מטרתם עידוד וזריית אופטימיות. זיהויו של עמלק עם עשו-אדום, וזיהויים של השניים עם העמים הנוצריים, הוא מן הידועות. אף הימצאם של רבים מעם ישראל, מאות רבות בשנים, תחת עול המשעבד הנוצרי, היא תופעה היסטורית משמעותית. עלול אפוא יהודי לאבד - חלילה - תקווה מגאולה, וכי כיצד יוכל להתמודד אל מול "מושלים ותקיפים והם הגיבורים אשר מעולם"! באה אפוא פרשייה זו של ניצחון היסטורי על עמלק, ניצחון של מי שרק זה עתה החלו להתגבש כאומה אל מול אומת לוחמים מיומנים, לרומם את רוח ישראל שנרמס תחת מגף נוצרי, ולומר לו שגם עמלק - מנוצח. הנה - עובדה.

הכל טוב ויפה, חוץ מבעיה "קטנה": קרוב לוודאי שפיסקה זו לא מתחת ידיו של רלב"ג יצאה, אלא מתחת ידי זולתו. הלה מצא לנכון "לעודד" את הציבור, ולו גם "על חשבון" רלב"ג. ואם תשאל זאת מניין לנו? ובכן, לא זו בלבד שהסגנון אינו הולם את רלב"ג, אלא שהעובדה שבלא מעט כתבי יד טובים הפיסקה אינה נמצאת, מעידה היטב על אי-שייכותה.

מה שרלב"ג כן כתב הוא התייחסות לעמלק עצמו, הן ביחס לאירוע ההיסטורי והן ביחס לאירועים עתידיים שעלולים להיות כרוכים בו, אך בלא השלכה על "זרע עשו" ככלל:

> "ולפי שכבר התחכם עמלק להכרית ישראל, רצה ד' יתעלה שישולם לו מידה כנגד מידה; עם שבזה ינצלו ישראל מידו כי הוא היה בהרבה מהעתים מתגבר על ישראל לפי המערכת, ואם לא ישתדלו ישראל למחות זכרו בהיות לאל ידם יהיו בסכנה עצומה בעת שיהיו בלתי ראויים שתדבק בהם ההשגחה האלהית, ויהיה ישראל מנוצח, כי עמלק יתגבר עליהם מצד המערכת... וציווה לנו לזכור מה שעשה עמלק למחות זכרו כשנוכל על זה...".

להורות לדורות עד כמה חשובה מחייתו של עמלק, שכן כל עוד הוא לא נימחה, הוא עלול להופיע שוב ושוב אל מול ישראל.

ובאשר לפיסקה המוספת: טוב עשו ויעשו אפוא מהדירי כתבי יד ומדפיסים, אם לא יוסיפו מהגיגיהם-הם "על חשבון" המחברים המקוריים, ומה גם שהם עוברים בכך על חרם קדמונים (רבנו תם, הקדמת ספר הישר). הוא שאמרו חז"ל (סנהדרין כט ע"א): "כל המוסיף - גורע". ■

בסוד שיח כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

כל מאמץ בענייני תורה ומצוות, אף שהוא חובה בפני עצמו, מרחיב את הצינורות לקבלת ברכות ה' לכל אחד ואחד מבני המשפחה.
הרבי מלובביץ'.

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

נס ושבע בהיסטוריה הישראלית
האדם המאמין חי בין השתדלותו לקדם ולהשיג את צרכיו בפעילות...
המשך בעמ' 2

שאלות אקטואליות
בין אדם לחברו
"ביומו תתן שכרו"
שאלות ותשובות...
המשך בעמ' 2

ויבוא עמלק
מחיית עמלק כמבשרת הגאולה
לאחר קריעת ים סוף והניסיון של מי מרה, מתנסים ישראל שוב בניסיון...
המשך בעמ' 3

סיפור לשבת
"עץ הרימון נתן ריחו"
על שפת ים הכנרת, בבקתה קטנה לא הרחק מטבריה, התגורר לו יהודי...
"וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה"
כששלח פרעה את העם מי צווה ווי? פרעה (שמות רבה כ, ז)...
המשך בעמ' 4

שביבים
- "ויבקעו המים"
- "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וגו' אז ישיר משה ובני ישראל"
- "ונחנו מה"
- "ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו"
- "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים"
- "והנה מצרים נוסע אחריהם"

המשך בעמ' 6

מאסף לט"ו בשבט
יום ט"ו בשבט, שלשיטת בית הלל, הוא ראש השנה לאילנות, אינו ראש...
המשך בעמ' 8

נס וטבע בהיסטוריה הישראלית

/ הרב יעקב הלוי פילבר

האדם המאמין חי בין השתדלותו לקדם ולהשיג את צרכיו בפעילות אנושית לבין מסירת בטחונו לישועת ה'. הביטחון בה' שהוא אחת התכונות המאפיינות את השלמות האנושית, יש להבחין בו בשני סוגי בטחון: האחד, הביטחון הפשוט, שהאדם מצפה שייעשה לו נס כשהשעה צריכה לכך, והשני, הביטחון התמידי, להיות בוטח בה' מדי יום ביומו שיעזרהו **בהשתדלותו הטבעית** בפעילות האנושית שלו. מאז יציאת מצרים אין ההשגחה העליונה נוהגת עם ישראל בהנהגה אחידה, בארבעים שנות המדבר התנהל עם ישראל בהנהגה ניסית בלבד, ללא כל השתדלות אנושית, כמו שנאמר לישראל בדרכם לים־סוף: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון". ואילו לאחר כניסתם לארץ אנו מוצאים מצבים סותרים, לפעמים דווקא משבחים את ההשתדלות של העם, ולפעמים ההשתדלות בדרך הטבע של עם ישראל תחשב לחסרון. כמו במלחמת עי **(יהושע פרק ח)** בראשית כניסתם לארץ, נדרשו ישראל לנהל את מלחמתם על פי ה' בהשתדלות אנושית. ואילו מאוחר יותר בתקופת השופטים נאמר לגדעון במלחמת מדין **(שופטים ז ב)**: "עוד העם רב, למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי", והוצרך גדעון למעט בהשתדלות הטבעית, ולנהל את המלחמה בדרך ניסית.

וצריך להסביר מתי ההשתדלות האנושית צריכה להיות העיקר ומתי יש למעט בה? התשובה היא: שהיחס אל ההשתדלות תלוי במצב המוסרי של העם באותה השעה, שהרי התכלית היא להביא את אור דעת ה' במילואו לעולם, ועל כן כאשר היחיד כפרט או העם בכללו נמצאים במצב מוסרי נעלה, שהאמונה בבורא עולם וקיום המצוות הם דבר המובן מאליו, וכשאדם זכה להיות במעלה רוחנית כזו אין הוא צריך להנהגה ניסית כי הוא מסוגל להכיר יותר את יד ה' דווקא בהנהגה הטבעית התמידית ההולכת אחוזה עם סדרי החיים האנושיים, כי זוהי השלמות היותר גדולה לאדם כשהוא משתמש בחכמתו ובכוחותיו הגופניים והנפשיים להשיג את השלמות האנושית, והוא חש שיד ה' עמו על כל פרט מפרטי תנועותיו וימינו תסעדהו, ואז הוא מכיר את "נסיך שבכל יום עמנו", והכרה זו תקרב את האדם לשלמותו יותר מאשר ההתקרבות הבאה מנס חד פעמי שהמציא לו את מחסורו. אבל לא תמיד תביא השתדלות בפעילות אנושית את האדם לתוצאות הללו, כי כאשר ייפול העם ממעלתו, וישקע בהבלי החומר, בהיותו במצב ירוד כזה לא זו בלבד שלא יוכל להכיר את יד ה' דרך ההשתדלות האנושית בדרך הטבע. אלא אז גם קיימת סכנה הפוכה שככל שהאדם יצליח יותר בהישגיו האנושיים יאמר כי ידו הושיעה לו, ואז ההשתדלות האנושית לא רק שלא תקרב אותו אלא להיפך תרחיק אותו מלהכיר את השגחת הבורא.

ולכן בצאת ישראל ממצרים, שאז העם שקע במ"ט שערי טומאה, והאמונה טרם בשלה בעם, היתה הדרך הנסית הדרך הנכונה לקרב את העם אל דעת ה' וקרבתו, מפני שהנהגה טבעית לא היה בכוחה עדיין להביאו אל ההכרה שהמציאות מונהגת על ידי ההשגחה העליונה, והכרה זו יוכל לרכוש העם רק על ידי הנהגה ניסית. אבל לאחר ארבעים שנות גלוי שכינה במדבר, כאשר העם כבר התעלה באמונתו ודעת ה', הגיע הזמן להרגילו בהנהגה של פעילות וחריצות אנושית בכל חלקי החיים, מפני שהוא כבר מוכשר לדעת את ה' גם ממקור הטבע התמידי, ככתוב: "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה". על כן בראשית כניסתם לארץ **במלחמת עי**, שישראל כבר היו מלומדים בנסים ודעת ה' היתה קרובה ללבבם, במצבם זה היתה טובת האומה ושלמותה להרגילם לעסוק בעצמם בהצלחתם, כי השלמות היותר גדולה לאדם כפרט ולאומה ככלל היא בהיותם עסוקים בכוחות עצמם בהצלחתם שזהו רצון הקב"ה, שהרי הקב"ה ציוה אותנו להשלים את עצמנו בכוחות עצמנו, בהשתדלותנו על ידי התורה והמצוות. ואילו '**בימי שפוט השופטים**', כשהעם ירד פלאים במצבו הרוחני ושכח א־ל מושיעו, שוב פעם לא היה העם במצב כזה להכיר את ישועת ה' בהנהגה הטבעית, ועל כן כעבור שנים בימי גדעון, שבשעה ההיא לא היתה ההשתדלות הטבעית מועילה, נתבקש גדעון דווקא למעט את ההשתדלות הטבעית, ככתוב: "למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי" והיה צריך להראות לישראל את הישועה בדרך נס.

שאלות אקטואליות בין אדם לחברו

/ הרב אביחי קצין, ראש בית המדרש ראשית ורב קהילות משכן מיכאל ועלומים ברעננה

"ביומו תתן שכרו"

לפני שנעסוק בכמה שאלות הנוגעות למצוות 'ביומו תתן שכרו', נרצה להקדים בהבאת כמה מקורות הממחישים את חומרתה של מצווה זו:

בעל הבן איש חי בשו"ת תורה לשמה סימן שנ"ט נשאל מה הדין אם אדם שכר כמה פועלים ובסוף היום הוא נותן את שכר כולם בשטר אחד או במטבע אחת. האם יכולים הפועלים לסרב ולדרוש שכל אחד מהם יקבל את שכרו שלו. על כך משיב הבן איש חי שפשוט

הדבר שהם יכולים לדרוש ממנו לפרוט את השטר או המטבע ולתת לכל אחד את שכרו המדויק ולא נדרוש מהם לעשות פעולה זאת. אולם כאן מוסיף הבן איש חי חידוש מופלא: "ועוד אפילו אם ירצו בזה הדבר לא אריך (רצוי) למעבד כן משום דקי"ל אין עושין מצות חבילות ... וצריך לפרוט הדינר הוא בעצמו ויקיים המצוה עם כל או"א בפ"ע לתת לכל אחד שכרו בידו. יען כי מתן השכר של כל אחד מהם הוא מצוה בפ"ע." גם אם הפועלים מביעים את הסכמתם לקבל את שכרם יחד, לא נוהג בעל הבית כראוי, שכן באופן זה הוא עושה את המצוות חבילות חבילות. שהרי כל נתינת שכר בזמנו היא מצווה, ראוי אם כן שיקיים מצווה זו בנפרד כלפי כל פועל ופועל ולא ייתן יחד לכולם שהרי אז המצוות נעשות חבילות ואין ראוי הדבר. זוהי החשיבות החיובית של נתינת השכר בזמן. מן הצד השני הגמרא מפרשת את דברי התורה ולומדת מהם עד כמה חמור עיכוב תשלום השכר לפועל. התורה מצווה להקפיד בנתינת שכר הפועל ומדגישה שהרי "אליו הוא נושא את נפשו". לביטוי "אליו הוא נושא את נפשו", מביאה הגמרא שני הסברים. ההסבר הראשון מבין את הביטוי כמתאר מציאות שפעמים רבות אדם מסכן את נפשו לצורך פרנסתו. ולכן אומרת הגמרא " מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן הוא מסר את עצמו למיתה, לא על שכרו?! כלומר פעמים אדם מבצע פעולות מסוכנות כמו טיפוס על אילן לצורך הפרנסה ולכן יש להיזהר בנתינת השכר בזמנו. פירוש שני שמביאה הגמרא אומר, שביטוי זה בא לומר שמי שכובש שכר שכיר כאילו נוטל נפשו ממנו. לכך מביאה הגמרא שני הסברים: יש מי שלמד שפעולה זו נוטלת את נפשו של הנגזל, ויש מי שאומר שפעולה זו עלולה לגרום נטילת נפשו של המעסיק. על כך יש להוסיף את דברי השלחן ערוך (חו"מ של"ט,ב): "כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נשמתו ועובר בחמישה לאוין ועשה".

שאלה: אדם ששכר ילדים מתחת לגיל בר מצווה ולא נתן להם את שכרם בזמן האם עבר על איסור "בל תלין"?

תשובה: זו לשון הרמב"ם בהלכות שכירות (יא,א) : "מצות עשה ליתן שכר השכיר בזמנו שנאמר ביומו תתן שכרו וגו', ואם איחרו לאחר זמנו עובר בל"ת". ומדברי הרמב"ם דייק בעל החפץ חיים בספרו "אהבת חסד" (ט,ה) : "גם בקטן ששכרו לאיזה פעולה שייך בו כל הדינים הנ"ל". ובהערות כתב שדייק כן מלשון הרמב"ם שכן הלשון שכר השכיר כוללת גם קטן.

שאלה: האם רשאי לשלם את המשכורת בצ'ק או בהעברה בנקאית?

תשובה: יש לחלק בין שני מקרים : אם מדובר בצ'ק שהתאריך שניתן לפדות אותו נמצא בטווח הזמן שבו עליו לשלם (וכן בהעברה בנקאית), קיים מצוות 'ביומו תתן שכרו' (פתחי חושן ט,ד) אולם אם נותן צ'ק דחוי עובר על בל תלין. ויש מי שאומר שכל זה דווקא אם יכול הפועל להספיק להוציא את הצ'ק באותו יום. (משפט הפועלים ל,ד) ואם נתן לפועל צ'ק ואחר זמן רואה שהצ'ק לא נפדה אינו חייב לשאול אותו לסיבת הדבר (הליכות בין אדם לחברו, הרב יצחק פוקס, י, הערה קע"ה).

שאלה: מעביד שאין לו כסף לשלם לפועלים את כל משכורתם האם עליו לשלם לכולם באופן שוויוני?

תשובה: ראשית יש לדעת שאדם עובר על איסור בל תלין רק אם יש לו כסף. כך כתב ה"חפץ חיים": "אין בעה"ב עובר משום בל תלין אא"כ יש לו מעות ליתן לו דכתיב לא תלין פעולת שכיר אתך והכונה שיש אתך." (כמובן שלא מדובר כתוצאה מרשלנות). ואם יכול לשלם רק חלק מהשכר, כתב החפץ חיים: "אם שכר שני פועלין ואחד מהם עני ואין לו מעות לשלם בזמנו רק לאחד מהם, העני הוא קודם דכתיב כי עני הוא וגו' ודרשו חז"ל דהאי קרא אתי להקדים עני לעשיר." ולכן במקרה כזה יש עדיפות למי שנמצא במצב כלכלי קשה.

נרצה לחתום במחויבות של הצד השני והוא הפועל. כך כתב הרמב"ם הלכות שכירות (יג,ז): "כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה, וכן חייב לעבוד בכל כוחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן, לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרץ האיש מאד מאד."

למדנו שכשם שצריך בעל הבית לנהוג בהגינות כלפי השכיר, צריך השכיר לנהוג בהגינות כלפי בעל הבית. ■

ויבוא עמלק
מחיית עמלק כמבשרת הגאולה

/ הרב איתמר הרשקו

לע"נ אמי מורתי רות ב"ר חיים יהודה

לאחר קריעת ים סוף והניסיון של מי מרה, מתנסים ישראל שוב בניסיון עם חוסר במים - כשהם נמצאים ברפידים. וכמו בפעם הקודמת, גם כאן באים העם להתלונן בפני משה, ומבקשים שלא ייתן להם למות בצמא.

וזאת למרות שבתחילה הם רק באים אל משה, ומבקשים שייתן להם מים שיוכלו לשתות אותם[1]. אך כיוון שהבקשה הייתה בדרך

של מריבה עם משה, הוא שואל אותם - מדוע אתם רבים איתי, ומנסים את השכינה[2].

מהפסוקים אחר כך נראה שהעם קיבל זאת, אך התגברות הצמא הביאה אותם להתלונן עוד יותר. כשכעת הם טוענים על עצם הוצאתם ממצרים, שעלולה להביא אותם לידי מיתה קשה ביותר - מיתה בצמא[3]. כדרך שארע עם תלונת ישראל, במי מריבה שהיו בסוף ארבעים השנה.

ולכן כאשר משה שומע את הדבר הזה, הוא פונה אל ה' בשאלה - מה לעשות עם העם, שעוד מעט עלולים לסקול אותו על כך[4]. וזאת מבלי לתת פתרון לעצם הצמא וחוסר המים, מהם סובל כעת העם. על הדבר הזה עונה הקב"ה למשה - שאסור להוציא לעז על ישראל. ולכן עליו לצאת אל העם, ולהביא עמו את שבעים הזקנים. וכך משה יראה שהעם לא יסקול אותו[5], אלא יחכה לראות מה יעשה עמם. כשהדרך להבאת הישועה תהיה דווקא על ידי המטה שעשה את מכות מצרים, שכעת יפעל ישועה לישראל. וכך הם יראו שלא המקל מעניש ומועיל, כי אם דבר ה' בדבר[6].

ולכן מיד לאחר מה שארע ברפידים, מגיע עמלק להילחם בישראל[7] - כנגד מה שרפו ידיהם מן התורה[8]. ומראה לעם ישראל, שלא ידי משה מנצחות את המלחמה - כי אם השמיעה לדברי ה', וההשתעבדות אליו[9].

ומעין זה ארע עם בניהם, בסוף ארבעים השנים - כשגם להם היו חסרים מים ב'מי מריבה', והם התלוננו למשה ואהרון על כך. גם שם משה מונה את ישראל, על כך שהם מורים להם איך להנהיג אותם[10]. ומיד אחר כך נלחם בהם עמלק, כשהוא מחופש לכנעני[11]. ושם ישראל כבר יודעים להתפלל לה', שיושיעם מהעם הזה. אך הם טרם השכילו עד תום להבין, שה' הוא מנהיג העולם. ולכן מיד אחר כך באים הנחשים השרפים - כעונש על הוצאת דיבה, וכפירה בטובה[12].

ורק לאחר שהיו נושאים עיניהם לשמים, היו מתרפאים - על ידי נחש הנחושת, אשר עשה משה[13]. ושוב לימד אותם הקב"ה, מהי סדר הנהגתו בעולם. כך שלא די לראות ישועה, כי אם יש להצמיחה - על ידי שמיעה לדבר ה', והשתעבדות אליו.

נחש הנחושת החזיק בתפקידו זה, רק עד הימים שהיו אמורים להיות ימי האחרית - כשביקש הקב"ה לעשות את חזקיהו משיח, ואת סנחריב כגוג ומגוג[14]. ולכן חזקיהו כיתת את הנחש - שלכאורה תם תפקידו, והוכשר הדור להכיר בהנהגת ה' בעולם[15].

אך כיוון שלא אמר על כך שירה, לא נעשה חזקיהו משיח. ורק בימינו אנו ניתן להשלים הכל - הן במחיית עמלק, והן בהכרת הנהגת ה' בעולם. כשנשכיל כולנו לדעת ולראות - שלא הנחש ממית ולא הידיים מושיעות, כי אם דבר ה' אשר עמנו.

1 - ויאמרו תנו לנו מים ונשתה - שמות יז, ב
2 - ויאמר להם משה מה תריבון עמדי מה תנסון את ה' - שם
3 - **בגוע אחינו** במיתת אחינו בדבר, למד ש**מיתת צמא מגונה ממנה** - רש"י במדבר כ, ג
4 - מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני - שמות יז, ד
5 - **עבור לפני העם** וראה אם יסקלוך למה הוצאת לעז על בני - רש"י שמות יז, ה
6 - **ומטך אשר הכית בו את היאור** מה תלמוד לומר 'אשר הכית בו את היאור', אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורעניות, בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים. לכך נאמר /אשר הכית בו את היאור', יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן - שם
7 - **ויבא עמלק וגו'** סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני - שם, ח
8 - אין רפידים אלא שרפו ידיהם מן התורה, ולפיכך עמלק בא עליהם - מדרש תנחומא בשלח, כה
9 - **כאשר ירים משה ידו** וכי ידיו של משה נוצחות היו המלחמה וכו' כדאיתא בראש השנה - רש"י שמות יז, יא
10 - **המן הסלע הזה נוציא** לפי שלא היו מכירין אותו, לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק הבאר. והיו ישראל אומרים להם, מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים. לכך אמר להם **המורים** סרבנים לשון יוני שוטים, **מורים את מוריהם** 'המן הסלע הזה' שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מים - רש"י במדבר כ, י
11 - **יושב הנגב** זה **עמלק** שנאמר (במדבר, יג) 'עמלק יושב בארץ הנג'ב ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען, כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינם כנענים. ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען, אמרו נתפלל סתם שנאמר 'אם נתון תתן את העם הזה בידי' - שם כא, א
12 - **וינשכו את העם** יבא נחש שלקה על הוצאת דיבה, ויפרע ממוציאי דיבה. יבא נחש שכל המינין נטעמים לו טעם אחד (טעם עפר) ויפרע מכפויי טובה, שדבר אחד משתנה להם לכמה מטעמים - שם, ו
13 - ואמרו רבותינו וכי נחש ממית או מחיה, **אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים** ואם לאו היו נזקים - שם, ח
14 - ביקש הקב"ה לעשות **חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג**. אמרה מדת הדין לפני הקב"ה, ריבונו של עולם ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח, חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשהו משיח, לכך נסתתם - סנהדרין, צד.
15 - דרש להן מקרא זה (מלכים ב יח, ד) 'ו**כתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחושתן**' בחזקיהו מלך יהודה כתיב - חולין, ו: וברש"י שם

סיפור לשבת

"עץ הרימון נתן ריחו"

על שפת ים הכנרת, בבקתה קטנה לא הרחק מטבריה, התגורר לו יהודי בשם ניסים כנורי.

ניסים זה היה יהודי עני מרוד. לא היו לו שדות או כרמים, כי אם עץ רימון בודד אחד שעמד ליד הבקתה הקטנה. במשך השנה כולה הוא היה יושב ולומד בצל ענפי העץ העבים. כאשר הפירות היו מבשילים לא היה קץ לשמחת ניסים ומשפחתו. הם היו אוכלים מן הפרות ומתפרנסים ממכירת רימונים. מובן מאליו כי פרנסה בשפע לא היתה לו, לניסים.

כאשר הגיעה תקופת "שלושת השבועות" שבין שבעה-עשר

המשך בעמוד הבא...

בתמוז לתשעה באב, בהם עם-ישראל מתאבל על חורבן הבית וירושלים, היה העץ כבר מלא בפירות עסיסיים. ניסים ומשפחתו היו ממתינים בסבלנות עד לאחר שחלפו ימי האבל הלאומיים. אז, הם היו יוצאים אל העץ, קוטפים מפירותיו המתוקים וב"שבת נחמו" מברכים ברכת שהחיינו ומודים לבורא העולם על הפירות. את הרימון הטוב ביותר היה ניסים שומר לקראת ט"ו בשבט, ראש השנה לאילנות.

לרימונים של ניסים יצא שם טוב בכל הסביבה, ויהודים כערבים נהרו לחצרו כדי לרכוש מתוצרתו.

ילדים היו לו כמעט כמספר הרימונים על העץ. הם גדלו והתפתחו יפה, ממש כמו הרימונים, והנה הגיע היום ובתו הגיעה לפרקה. כפי שנהוג היה באותם הימים, היה על ההורים להעניק "נדוניה" מכובדת לחתן הטרי. אך מנין לו, לניסים העני המרוד, כסף לנדוניה?

ואם לא די בכך, הרי שתקופת שלושת השבועות הלכה והתקרבה, והעץ עמד ריק, ללא פירות, כשענפיו שמוטים למטה, כאילו התבייש במה שאירע לו.

חלף-עבר לו תשעה באב, וניסים המסכן עמד ליד העץ, מחפש אולי ימצא בכל זאת רימון או שניים? "אברהמ'לה" הוא קרא לבנו הקטן, "בוא ותטפס על העץ, אולי תגלה בין העלים איזה רימון מסתתר"?

אברהמ'לה מיהר לטפס על העץ כשהוא מזיז לצד ענפים ועלים, ולפתע בקעה מפיו קריאה: "אבא, מצאתי רימון! ועוד אחד, ועוד אחד"! הוא ירד מן העץ ובידיו 'שלל' רב: שלושה רימונים עסיסיים ויפים.

"תודה לא-ל" אמר ניסים. "מעולם לא ראיתי רימונים יפים כאלו".

לא חלף זמן רב והאנשים החלו מתדפקים על דלתו של ניסים, כדי לרכוש רימונים כרגיל. אך ניסים נאלץ להשיב את פניהם ריקם. "נותרו לי רק שני רימונים" הוא הסביר. "על אחד מהם נברך בראש-השנה ונבקש שירבו זכויותינו כרימון. את השני נאכל בט"ו בשבט. אני מצטער, בואו בשנה הבאה" הוא אמר, והם איחלו לו יבול טוב יותר בשנה החדשה.*

שבת נחמו חלפה בששון ובשמחה על משפחת כנורי. ראש השנה חלף-עבר אף הוא, אך לאחר מכן החלה אשתו לדאוג: מה יהיה על בתם שהגיעה לפרקה? היא החלה להפציר בבעלה שיצא לחוץ לארץ כדי לעורר את רחמי היהודים ולקבץ נדבות.

לאחר הפצרות רבות נעתר ניסים לבקשתה. הוא עבר דרך עיירות וכפרים, עד שהגיע לעיר קושטא הגדולה. היה זה בליל ט"ו בשבט.

כרגיל, הוא עשה את דרכו לבית-המדרש המקומי, שם תיכנן ללון ולאכול ממעט המזון שהיה ברשותו. מיד כשנכנס הוא הבחין שהיהודים מודאגים במיוחד ומשוחחים בינם לבין עצמם. "מה קורה כאן", הוא שאל וקיבל את התשובה הבאה:

בנו של הסולטן חלה במחלה אנושה, אביו החליט כי היהודים קיללו אותו. הוא הציב בפניהם תנאי: עליהם להתפלל לרפואת בנו. אם עד תאריך מסויים בנו לא יבריא, כל היהודים יגורשו מן העיר. מחר, ט"ו בשבט, זהו המועד האחרון לרפואת בנו של הסולטן.

קהל רב התקבץ בבית-הכנסת כדי להתפלל ולומר פרקי תהילים. ניסים התיישב לומר תהילים עם כולם, כשלפתע ניגש אליו השמש המקומי. "האם אתה מארץ ישראל"? נשאל ניסים המופתע שהשיב: "כן, כיצד ידעת"?

- "הרב שלנו הוא יהודי קדוש. הוא אמר כי הוא מריח ריח של ארץ הקודש בבית-המדרש. בוא נא עמי".

השמש הוביל את ניסים לחדרון קטן, שם ישב הרב, ישיש מופלג ובעל הדרת פנים. הוא שאל במאור פנים את ניסים: "מה שלום היהודים בארץ הקודש"?

"אני מתאר לעצמי כי הרב מריח את ריח הרימון מארץ-ישראל אשר ברשותי" אמר-שאל ניסים.

"יש לך רימון מארץ ישראל"? שאל הרב בקול נרגש.

"כן, רבי" השיב ניסים. "ואני חושב לאכול אותו כעת, לרגל ראש השנה לאילנות. לכבוד יהיה לי אם הרב יתכבד לאכול מרימון זה".

הרב הישיש קפץ ממקומו וחיבק את ניסים בשני ידיו. "בורא העולם שלח אותך לכאן כדי להציל את הקהילה הקדושה מסכנת הגירוש המרחפת עליה".

ניסים הביט בו בחוסר הבנה מוחלט.

"אתמול ישבתי והתעמקתי בספרים הקדושים על סודות הפירות" סיפר לו הרב. "משום מה, המילה "רימונים" שבה ועלתה מול עיני. הבנתי כי כאן נעוץ הפתרון...

"האם אתה יודע מה ראשי התיבות של המילה רימונים"? המשיך הרב בהתרגשות. "**ר**פואת **מ**לך **ו**בנו **נ**יסים **י**ביא **מ**הרה"! בוא עימי, חיש מהר, לארמון הסולטן. אסור לנו לאבד זמן"!

כשהוא עדיין מבולבל מהמתרחש מיהר הרב לגשת בזריזות אל ארמון הסולטן. הם הוכנסו מיד פנימה, שם מצאו סולטן מיואש ובוכה. "הכנס אותנו לחדר בנך" אמר הרב "בעזרת השם אנו נרפא אותו תיכף ומיד"!

במיטה מלכותית שכב הנסיך הצעיר, חיוור וללא כל סימן חיים.

רבי ניסים הוציא את הרימון מהעטיפה ונתן אותו לרב. הרב חתך את הרימון לשניים, וסחט מחצית מן הרימון לתוך כוס קטנה. את המיץ טיפטף לשפתותיו של החולה ולתדהמת כל הנוכחים, פתח החולה את עיניו! חיש-מהר הבחינו הנוכחים כיצד הנסיך מבריא והולך.

הסולטן נישק את ידיהם של הרב הזקן וניסים. "הצלתם את בני" – אמר – "לעולם לא אשכח לכם זאת".

"את החצי השני השארתי לברכה" אמר ניסים לרב בחיוך, והם מיהרו לשוב ולבשר ליהודי העיר על הנס שאירע להם.

לטבריה שב ניסים כשהוא עמוס בכסף וזהב, מתנת הקהילה היהודית בקושטא. מובן מאליו כי לא היו לו יותר דאגות..

ובבית, קידם את פניו עץ הרימון העתיק, כשהוא שוב מלא בפירות אדומים ועסיסיים.

המשך בעמוד הבא...

"וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם וְלֹא נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיְמָה"

כששלח פרעה את העם מי צווח ווי? פרעה (שמות רבה כ, ז)

ידוע כי בכל מקום שכתוב לשון "ויהי" זה מבטא צער. ולכן אומר כאן הפסוק ויהי מלמד שפרעה צווח "וי" מרב צערו, משל "למה הדבר דומה, למלך שנתן לעבדו מעות, ואמר לו: קנה לי דג אחד אחד מן השוק, והלך וקנה לו דג אחד מבאיש". חרה אף האדון בעבדו ואמר לו: "חייך אין אתה יוצא מאחת משלש, היינו באפשרותך לבחור את עונשך, או שתאכל את הדג, או דמיו אתה נותן, או אתה לוקה מאה מגלבין [מלקות]. "אמר לו: 'אני אוכלו'. לא הספיק לאכל ממנו קמעא עד שקצה נפשו בדג המבאיש, אמר: 'אני לוקה מאה מגלבין'. לא הספיק ללקות חמשים מגלבין עד שנטה למות, אמר: 'אני נותן את דמיו'. נמצא אוכל דג מבאיש, ולוקה, ונותן את דמיו. "כך פרעה, שעבד את ישראל במצרים יותר מדי, אמר לו הקדוש ברוך הוא: 'שלח את עמי', אמר: 'לא ידעתי את ה", הביא עליו עשר מכות ולא שלחן. אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך, יש לך לתן שכרן, שנאמר: 'וה' נתן את חן העם', משנטל המכות ונתן שכרן, אחר כך שלחן". על כך הצטער פרעה ונאנח: ווי, ווי. אילו שלחתים מיד, הייתי רק משלם ולא הייתי גם אוכל ולוקה.

סיבה נוספת לצערו של פרעה שבגללה אמר "ווי", תובן על פי משל נוסף שהובא במדרש: בן מלך אבד את דרכו ולא ידע כיצד לשוב לארמון אביו. פגע בו אדם עשיר ולקחו לביתו. כאשר שמע המלך שבנו נמצא בבית העשיר, שלח אגרת למיטיבו בה מבקש הוא את העשיר שישלח את בנו חזרה לארמון. והנה למרבה הפלא, סרב העשיר לשלח את בן המלך חזרה לבית אביו. שלח המלך את עבדיו וצום לסגר את מקורות המים שבהם משקה העשיר את צאנו, ושלח לו אגרת נוספת בבקשה שישלח את בנו. והעשיר ממשיך לסרב, שוב שלח המלך את עבדיו וצווה עליהם לשרוף את כל אורוות הסוסים והדירים של צאנו. לאחר מכן שלח לו המלך אגרת נוספת בה הוא מבקשו לשלוח את בנו, אך העשיר עדיין מקשה עורפו ועומד בסירובו.

שלח המלך את עבדיו לשרוף את כל החציר המשמש מזון לבהמותיו של העשיר וגם הפעם המשיך העשיר לסרב. או אז צווה המלך לעבדיו לפגוע בבניו של העשיר, כשראה כך העשיר נכנע. אך לאחר ששלח את בן המלך, היה הולך העשיר אחריו ובוכה, ווי ווי ווי. שאלו המלך: "מדוע הנך בוכה? הרי נגרמו לה נזקים כבדים ביותר משום שלא הסכמת לשלח את בני, ועכשיו שאתה שולחו לא אוסיף להכותך". ענהו העשיר: "אכן כן, כל זמן שבנך היה אצלי בביתי, שהה אצלי אדם חשוב! ובזכות נוכחותו אצלי זכיתי לקבל אגרות מהמלך אלי אישית, וכמו כן היו נכנסים ויוצאים אצלי בביתי שליחי המלך. ועתה ששילחתי אותו ירדתי מגדולתי ומחשיבותי ועל כך אני מיצר!"

(הרב דוד הכהן – גן יבנה)

שביבים / שאול שיף

"ויבקעו המים"

כשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים... קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחלה (סוטה לז ע"א)

בחול המועד פסח נכנס אברך לבית כנסת בין מנחה למעריב. הגבאים הבחינו בו ומיד פנו אליו בבקשה שידרוש דרשה קצרה לפני הציבור. סרב הלה ואמר: "לא איש דברים אנכי." הגבאים לא ויתרו, הפצירו בו עד שנעתר לומר כמה מלים. העלוהו אחר כבוד אל ה'בימה' והוא פתח ואמר כך: "רבותי! עוד כמה ימים יחול 'שביעי של פסח', בו קוראים אנו בתורה את פרשת קריעת ים סוף . נתבונן מעט מה ארע שם. כולם ודאי יודעים כמה נורא היה מצבם של עם ישראל באותה עת. מאות אלפי יהודים צועדים עם נשותיהם וילדיהם הקטנים, מאחוריהם שועטים מיליוני פרשים מצריים, ולפניהם - ים סוף . אין לאן לברוח! "באותם רגעים נצרך מעשה של מסירות נפש שיציל את עם ישראל ויגרום לכך שהים יבקע. ללא מעשה של מסירות נפש - לא היו יכולים להינצל! היה שם יהודי אחד" - ממשיך הדרשן - "בשם גרשון בן עמינדב..." כל הקהל מתחיל ללחוש 'נחשון

בן עמינדב', אבל מיודענו הדרשן עושה עצמו כאינו שומע וממשיך לתאר במלים ציוריות את התלבטויותיו הקשות של גרשון בן עמינדב, מה עליו לעשות בעת הזו: מצד אחד נצרך מעשה של מסירות נפש לקפוץ למים, מצד שני - מה יהיה על אשתו וילדיו הקטנים, מי ידאג להם כאשר ימות בטביעה? ואף על פי כן, החליט גרשון בן עמינדב, יש למסור נפש, בלי להתחשב בשקולים אחרים כלל! בינתיים ניגשים לגבאי מתפללים זועמים והטיחו בו: "הרי היהודי אמר שאינו איש דברים, למה לחצת עליו לעלות לדבר?" ובכן" - המשיך הדרשן - "היה ברור לו שללא מסירות נפש לא יזוז דבר. החליט אפוא גרשון בן עמינדב שהוא קופץ לתוך המים. אלא שלהפתעתו המרובה, את מי הוא פוגש שם? את נחשון בן עמינדב שהקדימו בכמה רגעים... אם לא היה נחשון מקדים את גרשון - עד היום היה הנס נקרא ע"ש גרשון. כך, בעקבות השתהות ותהיות עלול אדם להפסיד זכות עולמית של קידוש ה'" - סיים הדרשן. "כשיש לך רעיון טוב - הזדרז לקפוץ ולבצע אותו מיד. קנה את עולמך לפני שיקדימוך אחרים!"

"וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וגו' אז ישיר משה ובני ישראל"

יש להבין, מדוע חיכו בני ישראל עד עתה ולא אמרו שירה בזמן שקיבלו המצרים את עשר המכות. הדבר יובן על-פי משל: לאחד שהיה בבשרו כיב של מוגלה, והרופא קבע שיש לחפור בבשר החי ולהוציאה. מובן, שהדבר כרוך בכאבים עזים, ואי אפשר לעשותו בפעם אחת. בכל יום היה הרופא בא, חותך מעט, ומחליף את התחבושות. בכל יום היה החולה מתחנן לפניו שירפה ממנו ולא יכאיב לו עוד, ובכל פעם היה הרופא מנחמו: "הנה אנו מסיימים, הנה גמרנו", אבל למחרת היה בא וממשיך במלאכתו, עד שהחולה פסק להאמין לו שיהיה סוף וקץ לעינויו ומכאובו. יום אחד ראה הרופא שהפצע מנוקז כולו, הולך ומחלים, והיום יהיה הטיפול האחרון. ביקש לשמח את לב החולה, ואמר לו: "היום הוא באמת היום האחרון", וכדי שיאמין לדבריו, שבר לעיניו את סכין הניתוחים. כך חשו בני ישראל כשהיו משועבדים במצרים, וראו את המכות ניחתות על המצרים, ועדיין לא נגאלו. כאשר כבר יצאו ממצרים, רדפו אחריהם המצרים להחזירם. ועל כן, כשחצו את ים סוף , עדיין היה בליבם חשש: "כשם שאנו יוצאים מצד זה, כן המצרים יוצאים מצד אחר", ויחזרו לשעבדנו. רק כאשר ראו את מצרים מת על שפת הים, ידעו שגאולתם הושלמה ושוררו את השירה.

(בן איש חי)

"ונחנו מה"

גדול הנאמר במשה ואהרון יותר ממה שנאמר באברהם, שאצל אברהם כתיב ואנכי "עפר ואפר" ואילו במשה ואהרון כתיב "ונחנו מה". הגדלות היא בכך, שאברהם אמר זאת כנגד הקב"ה, ונגדו יתברך אין מציאות לשום אדם, אבל משה ואהרון אמרו "ונחנו מה" נגד ישראל, שהם כאין וכאפס נגד ישראל, ובאמת הם היו הגדולים והחשובים שבישראל, וזה מעלתן וגדולתן. (כתב סופר). אצל ר' יהונתן אייבשיץ מפראג, עמד ביום הכיפורים יהודי אחד והתפלל בשברון לב, "עפר אני בחיי ק"ו במיתתי". כעבור שעה קלה, בשעה קריאת התורה שמע הרב כיצד יהודי זה מתקוטט עם הגבאי בדבר עלייה לתורה שלפי דעתו אינה לפי כבודו, ואומר לו: היודע אתה מי אני? ניגש אליו הרב ואמר לו: הלא זה עתה אמרת "עפר אני" השיב והיהודי, אמנם כן, כנגד הקב"ה אני עפר ואפר, אבל כנגד "הגבאי הזה" מי הוא ומה הוא? וזה ההבדל כאן, אברהם אמר כך כנגד הקב"ה, ואילו משה ואהרון אמרו זה נגד המתלוננים.

(אמרי חן)

"ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו"

נשאלת השאלה: תשובתו של הקב"ה למשה "מה תצעק אלי" תמוהה היא, וכי מה עוד היה ביכולתו של משה לעשות אם לא לצעוק?! ואל מי עוד יוכל לפנות אם לא אל הקב"ה?!

הרב משה קלר זצ"ל בספרו "טללי אורות" מביא משל למה הדבר דומה: אדם עשיר וגיבור גדול כעס על בנו יחידו בשל התנהגותו הקלוקלת, ובכעסו כי רב שלח אותו מביתו. הסתובב לו הבן ברחובות העיר בעירום ובחוסר כל, וכשגברה הצינה וכל מוצא אחר לא נראה לו, הוא פנה אל אחד מן השכנים בבקשה שידבר עם אביו שיחוס וירחם עליו וייתן לו לכל הפחות נעלים ובגדים. השכן התמלא רחמים על הבן המסכן ומיהר לקבל על עצמו את השליחות. הוא הגיע אל שכנו העשיר, והפציר בו: "אנא, רחם על בנך... הוא הולך ערום ויחף, והקור הנורא חודר לעצמותיו והוא חולה מאוד...". כששמע העשיר את פנייתו נענה ואמר: אדרבה, במקום לדבר על העניין איתי - דבר על כך עם בני... הרי אני אביו, וכי סבור אתה שאין לבי שותת דם על שקר לו? אולם בכל זאת אינני יכול לעזור, מכיוון שאני מצווה לחנך אותו... דבר אתו אתה, אפוא, אמור לו שייטיב את דרכיו ומעשיו, ובאותו רגע שישוב אלי - אתן לו הכול!"... **כן הוא הנמשל**: בשעה שהיו ישראל נתונים בצרה, היה שר של מצרים עומד ומקטרג עליהם: "הללו (=מצרים) עובדי עבודה זרה והללו (=בני ישראל) עובדי עבודה זרה, מה נשתנו אלו מאלו?!"... באותה שעה לא הייתה לאבותינו שום זכות לישועה, כמו שנאמר: "ואעבור עליך... ואת ערום וערייה". ברוב רחמיו רצה הקב"ה להצילם, אלא שהיה צורך בזכות, לפיכך כאשר בא משה וביקש להצילם עונה לו הקב"ה: לא ממני צריך אתה לבקש זאת - אלא מעם ישראל! - "דבר אל בני ישראל ויסעו" - אמור להם שיעשו מעשה שכרוכה בו מסירות נפש, ועל ידי כך ייסתם פי המקטרג והם יזכו בכל השפע המוכן עבורם...

"וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים"

כלומר, בני ישראל יצאו ממצרים כשהם חמושים בנשק (הסבר ראשון ברש"י). ומכאן, שעל אף כל הניסים שנעשו לישראל באותה עת, למעלה מן הטבע, עדיין אין אדם פטור מהשתדלות טבעית. לכן התחמשו בני ישראל בנשק, על אף שלבסוף לא הזדקקו לו ונושעו בדרך נס.

ובלשונו של רבינו בחיי כאן: "וחמושים עלו בני ישראל - על דרך הפשט יצאו ישראל ממצרים חלוצים כאנשי צבא היוצאים למלחמה. ואע"פ שאין ישראל כשאר העמים שיהיו צריכים להזדיין כנגד

האויבים, דרך התורה לצוות שיתנהג אדם במקצת בדרך הטבע והמקרה, ואחרי כן יפעל הנס. וכן מצינו שאמר הקב"ה ליהושע (יהושע ח, ב) 'שים לך אורב לעיר מאחריה', ועם מלומדי הנסים והנפלאות למה יצטרכו לאורב? אלא שרצון התורה בכך שיעשה אדם בדרך הטבע כל מה שבידו לעשות, והשאר יניח בידי שמים. וכן אמר שלמה המלך עליו השלום (משלי כא, לא), 'סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה', כלומר, חייבים בני אדם להישמר בנפשותיהם ולהכין סוסים וכלי מלחמה, והקב"ה יושיע, כי התשועה לו לבדו יתברך".

"והנה מצרים נוסע אחריהם"

על המילים "והנה מצרים נוסע אחריהם", כותב רש"י - "בלב אחד כאיש אחד". כלומר, הוקשה לרש"י, מדוע הפסוק משתמש בלשון יחיד "נוסע אחריהם" ולא בלשון רבים: נוסעים אחריהם, ועל כך התשובה היא שהמצרים היו מאוחדים בדעתם לרדוף את ישראל - "בלב אחד כאיש אחד".

באופן דומה כותב רש"י בפרשת יתרו, ביחס למעמד הר סיני; שם נאמר (שמות יט, ב), "ויחן שם ישראל נגד ההר", בלשון יחיד ("ויחן" במקום 'ויחנו'), ומסביר רש"י, "כאיש אחד בלב אחד".

ועמדו המפרשים על הבדל מסוים בין לשונות רש"י בשני המקומות: כאן בפרשה לעניין מצרים, לשון רש"י היא "בלב אחד, כאיש אחד" (קודם "בלב אחד" ואז "כאיש אחד"); ואילו בפרשת יתרו לעניין מתן תורה, הסדר ברש"י הפוך- "כאיש אחד, בלב אחד" (קודם "כאיש אחד" ואח"כ "בלב אחד").

בספר אוצר אפרים מובא בשם האבני נזר להסביר הבדל זה כך: עם ישראל, מאוחד באחדות פנימית הטבועה בהם, והם כנשמה אחת בגופים רבים. ייתכן שיפרידו ביניהם חילוקי דעות ומריבות קשות, אך כאשר אלה מתבטלים, וכאשר הם מתאחדים לשם שמים, כמו במעמד הר סיני, הם חוזרים למעשה למצבם השלם והטבעי - האחדות. לא כן אצל המצרים - התאחדותם הייתה רגעית בלבד, לצורך מטרה משותפת זמנית - המרדף אחרי בני ישראל.

לכן, ביחס למצרים, הלשון היא "בלב אחד, כאיש אחד" - ה"לב אחד", הרצון הרגעי המשותף, הפך אותם באופן זמני ל"איש אחד" (ולכן מקדים רש"י "בלב אחד" ורק אח"כ "כאיש אחד"). ואילו ביחס לעם ישראל (בפרשת יתרו) הסדר הוא הפוך- "כאיש אחד בלב אחד"- באופן טבעי הם איש אחד, ואילו ה"לב אחד", המטרה המשותפת, רק החזיר אותם למצבם הטבעי (לכן מקדים שם רש"י "כאיש אחד" ל"בלב אחד").

מאסף לט"ו בשבט

ראש השנה לאילנות

יום ט"ו בשבט, שלשיטת בית הלל, הוא ראש השנה לאילנות, אינו ראש השנה לדין האילנות ופירותיהם, מפני שהם נידונים בעצרת (משנה ר"ה ט"ז ע"א). וזה אחד ההסברים למנהג קישוט בתי כנסיות והבתים בענפי אילנות בחג השבועות, כדי שנזכור את פירות האילן ונבקש עליהם רחמים (מג"א).

המשמעות ההלכתית של ראש השנה לאילנות: יום זה קובע את המעבר משנה לשנה לגבי כל הפירות הצומחים על גבי אילנות, לעניין חישוב המעשרות ולעניין יציאה משנות ערלה.

מה טעם התייחדה ברכה מיוחדת לפירות האילן משאר פירות הארץ, הרי כולם הם בכלל פירות האדמה? ומדוע נתקנה ונתייחדה להם ברכת 'בורא פרי העץ'?

ה"ביאור הלכה" מסביר, שלא רצו חז"ל לפטור את פירות האילן בברכת פירות הארץ, משום שפירות האילן 'חשובים ביותר', וקבעו להם ברכה מיוחדת להזכיר שבחו של מקום שברא פירות חשובים כאלה.

נפלא! פירות האילן 'חשובים הם ביותר'! יש להם חשיבות כה גדולה עד שנקבעה להם ברכה בפני עצמה. וכי עד כדי כך? במה חשיבותו של פרי שמראהו יפה ככל שיהיה וטעמו מתוק וערב לחיך ככל שיהיה מפירות האדמה?

כאשר נבוא לבחון ולהתבונן במעלה שיש לפירות האילן על שאר פירות הארץ, נראה שיש הבדל מהותי ביניהם. הבדל זה כבר גילו לנו חז"ל שמעלת פירות האילן בזה, שאחר שקוטפים הפירות מהעץ, לשנה הבאה גדל מאותו ענף פירות חדשים, וכן כל שנה ושנה האילן ממשיך להתקיים ולחדש פירותיו יפים ומתוקים. בשונה מפירות האדמה אחר שנלקטים מהם פירותיהם, נובל הענף שעליו גדלו הפירות ולשנה הבאה יש לזרוע גידולים חדשים.

יסוד גדול למדונו כאן חז"ל - מעלתו של אילן שמוציא פירות בכל שנה, הוא בזה שיש לו קיום תמידי, הוא לא נרקב ומאבד חיותו אלא מתחזק ומתחדש בכל שנה ושנה, ולכך נתקנה להם ברכה בפני עצמה.

מעלה זו התייחדה בתלמיד חכם - שהרי גילו לנו חז"ל במסכת תענית על הפסוק "כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות" אם תלמיד חכם הוא ממנו תאכל וכו' [ופרש"י - ממנו תלמד תורה וכו']. הרי שדימו חז"ל את התלמיד חכם לעץ מאכל עושה פרי, והוא הדמיון - כעץ פרי שלא נובל והוא כמעיין הנובע שקיומו ופירותיו נצחיים, כי התורה היא נצחית ופירותיה קיימים לעולמים.

אכילת פירות האילן בט"ו בשבט

כתב הלבוש או"ח קל"א: "יום ט"ו בשבט, ר"ה לאילנות ואין אומרים בו תחנון ואין בו נפילת אפיים שהוא יום שמחה. **וכתב המגן אברהם שם**: נוהגים האשכנזים להרבות בו במיני פירות של אילנות. **ובכף**

החיים קל"א צ"ז: "וכן נוהגים הספרדים לכבוד היום, ועושים לימוד באותו הלילה". דהיינו שלומדים משנה או זוהר המדבר על אותו פרי וכו', ויש ספר מסודר על זה "פרי עץ הדר". ומהדרין בפרי שעוד לא אכלוהו לברך עליו שהחיינו. **ובצוואת רבי אליעזר** הגדול המובאת בספר "שבט מוסר" פרק ט"ז: "בני, הוי זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט שמנהג ותיקין הוא". ורמז נאה הובא בספרים: על הפסוק "ששם עלו שבטים **שבטי** ק'ה (י...ה - 15) - ט"ו בשבט, עדות לישראל להודות לשם ד'. שביום זה מברכים על הפירות, ומודים לד' על החן והיופי שבפירות.

זמן אכילת הפירות

יש נוהגים לאכול את הפירות בליל ט"ו בשבט (יפה ללב ב, ט"ו מועד לכל חי ל, ז). ויש הנוהגים לאוכלם ביום עצמו (ספר אבן ישראל שער ה). **מספר מיני הפירות הנאכלים** - יש נוהגים לאכול ט"ו **מיני פירות** (מאמר המנהגים מהר"ם חאגיז בשם האריז"ל) ויש נוהגים **י"ג** מינים כמספר **"אחד"** (קונטרס כרם שלמה) ויש נוהגים **ל'** מינים (רבי חיים ויטאל חמדת הימים ח"ב שובבים פ"ג). **ויש שכתבו** שאין לפחות מי"**ב** מינים (ספר אבן ישראל עמ' כ"ח) כנגד י"ב צירופי שם הוי"ה (תוספות חיים על חיי אדם). וכנהוג פירות **האדמה** גם כן, מצטרפים למניין המינים, שהעץ יוצא מהאדמה.

תמרים בט"ו בשבט

רבינו הבעש"ט קיבל פעם הזמנה מיוחדת מחכמי הקלויז בעיר ברוד שבראשו עמד הגאון רבי חיים הכהן ראפאפורט, ובהזמנה נאמר שמבקשים ממנו לבוא לפני הבי"ד שם כדי להסביר את שיטתו - את דרך החסידות. בדרך הצטרף אליו גם תלמידו המובהק, הרה"ק רבי זאב וואלף קיצעס. הדרך היתה מכוסה בשלג, והם נסעו דרך יערות במשך שעות ארוכות. זה היה ביום חמשה עשר בשבט, ורבינו הבעש"ט הצטער שלא היו עימו פירות לברך עליהם שהחיינו. הוא ניגש לאחד האילנות ואמר: "וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו". ולפתע ראו שיש תמרים על העץ. הבעש"ט ותלמידו בירכו עליהם שהחיינו. ר' וואלף קיצעס שליווה את הבעש"ט חשב בלבו: הנה יש עכשיו הזדמנות נפלאה להוכיח בפני הבי"ד של ברוד את כשרותו וגדלותו של הבעש"ט. הנה הבעש"ט הוציא תמרים מאחד העצים. ר' וואלף קיצעס ידע שבאותה תקופה בשנה אין שם תמרים לחים, והנה הוא יביא להם תמרים, ועל כורחם הם יודו בגדלותו של הבעש"ט. הוא אסף מהתמרים והניח אותם בקופסא על מנת להראות אותם בברוד. כשהגיעו לבית הדין בברוד, פתח ר' וואלף את הקופסא ולא מצא בה אלא מים. ברוב בהלה הוא שאל את הבעש"ט מה פשר הדבר: להיכן נעלמו התמרים? וענה לו הבעש"ט: אנחנו לא רוצים לנצח בבית דין ע"י אותות ומופתים, וגם בשמים אין רוצים בזה, ויש דרכים אחרות כדי להוכיח צדקת מעשינו. (רבי מאיר אריק)

אתרוג בט"ו בשבט

מנהג רבים להכין מהאתרוגים של החג שברכו עליהם עם הלולב, מרקחת טעימה, כדי להעלותה על השולחן בט"ו בשבט (יפה ללב סי' תרס"ד, ט"ו כף החיים שם, ס בן איש חי ראה, י"א מנהג בעלזא ליקוטי מהרי"ח ג, עמ' קט"ו משמרת שלום מ"ד, ב).

ברכת האתרוג - "בורא פרי העץ" (כל שניכרת צורת הפרי), גם לאחר בישולו וריקוחו, מפני שזו דרך הכנתו לאכילה (ט"ז סי' ר"ה, ג תשובת חתם סופר או"ח ר"ז לחם הפנים נ"ב, י"ב בשם מהר"ם אש דעת תורה למהרש"ם ר"ב, ו לבושי מרדכי תנינא, מ"ד וכף החיים ר"ב, נ"ה).

אין מברכים 'שהחיינו' בעת אכילת האתרוג, א. מפני שנמצא באילן כל ימות השנה (רכ"ה, ו משנה ברורה, ט"ז), ב. מפני שכבר ברכו בעת נטילת הלולב בסוכות, ועיקר ברכת שהחיינו כשרואים את הפרי (רש"י לעירובין מ ע"ב שו"ע רכ"ה, ג לקט יושר עמ' 149 בן איש חי ראה י"א האלף לך שלמה או"ח, צ"ב אמנם ה"כתב סופר" או"ח, כ"ג דחה נימוק זה, שברכת שהחיינו בסוכות על המצווה ולא על הפרי, וכן כתב פסקי תשובה א, צ"ט), ג. אחרי הבישול או הטיגון, וכן כשהוא מסוכר, אין ניכר אם הוא חדש או ישן משנה קודמת ולפני הכנתו אינו עומד כלל לאכילה (ליקוטי מהרי"ט עמ' ל"ג בדי השולחן ס"ג, א וא"א מבוטשאטש, סי' רכ"ה.

סגולות אכילת האתרוג בט"ו בשבט: א. יזכה להשלים שנתו (אהל יששכר עמ' ק"כ), ב. סגולה לרפואה (מדרש ויקרא ל"ז, ב זרע קודש), ג. סגולה למעוברת שתלד בנקל ולמקשה לילד שתלד בריווח (אורחות חיים תרפ"ד).

בקשה לזכות לאתרוג מהודר בסוכות: בספר בני יששכר מאמרי שבט, מאמר ב' וכן הובא בספר "לשון חכמים" של בן איש חי ח"א סי' לח: "קבלה ביד חכמי אשכנז ז"ל, לבקש ביום ט"ו בשבט על האתרוג, מפני שהוא יום תחילת צמיחת האילן, שיזמן לו הקב"ה ולכל ישראל, אתרוג כשר ומהודר לחג הסוכות הבעל"ט, ותפילתו תעשה פרי, ויש מצדיקי הדורות שאמרו ספר תהלים בעצם היום, והעידו, שכאשר סיימו את כל הספר עד תומו, נמצא להם אתרוג נקי מכל רבב".

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net